

Program ochrony zasobów genetycznych koni rasy śląskiej

1. Słownik pojęć

Użyte w treści Programu nazwy oznaczają:

- 1) Program ochrony – program ochrony zasobów genetycznych koni rasy śląskiej,
- 2) Program hodowlany – program doskonalenia koni rasy śląskiej,
- 3) Instytut – Instytut Zootechniki Państwowy Instytut Badawczy, podmiot upoważniony Rozporządzeniem Ministra Rolnictwa i Rozwoju Wsi do koordynacji lub realizacji programów ochrony zasobów genetycznych zwierząt,
- 4) Związek – Polski Związek Hodowców Koni/Okręgowe Związki Hodowców Koni, podmiot prowadzący księgę stadną koni rasy śląskiej oraz ocenę wartości użytkowej koni,
- 5) Grupa Robocza – Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych koni powołaną zarządzeniem Dyrektora Instytutu Zootechniki PIB nr 22/06 z dnia 23.10.2006 r.

2. Historia rasy

Po drugiej wojnie światowej na terenach Śląska pozostało dużo dobrych koni śląskich, pochodzących w liniach żeńskich od miejscowych szlachetnych klaczy i od ogierów oldenburskich i wschodniofryzyjskich.

W okresie powojennym import ogierów oldenburskich pozwolił na zachowanie i utrwalenie pożądanego typu koni rasy śląskiej. Miejscowe warunki i zamiłowanie hodowców oraz użytkowanie robocze w rolnictwie zapewniły tej rasie przetrwanie na terenie Śląska, a nawet rozprzestrzenienie się jej na tereny południowej Polski.

Wyselekcjonowany materiał żeński, zgromadzony w stadninach państwowych oraz męski w Stadach Ogierów Koźle i Książ, gwarantował pewną stabilność i pożądaną oddziaływanie na hodowlę terenową. Racjonalne stosowanie dolewu pełnej krwi angielskiej podnosiło przydatność sportową, przy jednoczesnym zachowaniu pożądanego starego typu konia śląskiego, który zaginął w Oldenburgu ojczyźnie jego protoplastów. Obecnie obserwuje się zainteresowanie w Danii, Holandii i Niemczech odtworzeniem tej rasy koni. W tym można upatrywać szans na zwiększenie opłacalności hodowli poprzez sprzedaż materiału zarodowego.

3. Uzasadnienie konieczności ochrony

Obecnie konie śląskie, poza właściwym dla nich biotopem, utrzymywane są w naszym kraju w województwach południowo-wschodnich, gdzie zostały wprowadzone w latach siedemdziesiątych XX w. dla zwiększenia kalibru koni małopolskich. Krzyżowanie ogierów śląskich z klaczami małopolskimi nie przyniosło pożądaných efektów. Co prawda zwiększyło

masę ciała potomstwa, a przez to ich przydatność do eksportu rzeźnego, osłabiło jednak inne pożądane cechy konia małopolskiego.

W czystości rasy konie śląskie są w dalszym ciągu utrzymywane na Górnym i Dolnym Śląsku w dużych prywatnych gospodarstwach, mogących zapewnić właściwe żywienie i odchów młodzieży. Stado Ogierów Książ, ze stanem 60 ogierów tej rasy i docelowo 40 matkami stadnymi w działającej przy stadzie stadninie, jest cennym obiektem dla hodowców i centrum hodowlanym oddziałującym na populację koni tej rasy.

4. Określenie wielkości populacji objętej programem ochrony

Wielkość populacji aktywnej koni rasy śląskiej, pomimo wprowadzenia ich na tradycyjne tereny hodowli koni małopolskich i wielkopolskich, jest mała. W 2008 r. do głównej księgi stadnej koni śląskich wpisanych było 1169 klaczy. W 2009 r. do programu ochrony zakwalifikowano 520 klaczy.

Prowadzenie hodowli w tak małej populacji może spowodować ograniczenie puli genów. Poza Polską, posiadającą niewątpliwie największe pogłowie tej rasy, niewielkie ilości tych koni są utrzymywane przez hodowców w Niemczech, Danii i Holandii. Dlatego też, należałoby zagranicznym organizacjom hodowlanym, zrzeszającym miłośników koni tej rasy, zaproponować współpracę i prowadzenie hodowli według polskiego programu hodowlanego. Przy tak małej populacji międzynarodowa współpraca jest niezbędna dla umożliwienia wymiany materiału genetycznego.

Dla koni w starym typie śląskim, które poza sportem zaprzęgowym, gdzie są najbardziej przydatne, nie będą mogły konkurować z typem wierzchowym, należy dążyć do stworzenia systemu wspierania i zachęcania hodowców, tak żeby w pewnej części rekompensować im mniejszą opłacalność produkcji.

Działania w obrębie programu ochrony mogą stworzyć warunki do wzrostu aktywnej populacji koni śląskich w starym typie.

5. Cele programu ochrony

Celem programu ochrony jest utrzymanie w czystości rasy pewnej populacji koni rasy śląskiej dla zachowania różnorodności biologicznej oraz ochrona wytworu kultury materialnej, jakim bez wątpienia są konie tej rasy. Pozostała część pogłowia będzie użyta do produkcji koni sportowych poprzez zwiększenie dolewu pełnej krwi angielskiej.

6. Wzorzec rasy

Zostanie zachowany stary typ konia śląskiego o dużych ramach, wpisanego w prostokąt, o harmonijnej budowie ciała, z dość ciężką, kościstą głową, o dopuszczonym garbonosym profilu (profil szczupaczy niepożądany). Oko powinno być żywe, wyraziste, uszy niezbyt małe, proporcjonalne do głowy, ganasze wyraziste, szerokie i głębokie. Szyja długa, mocno umięśniona, może być prosta (jelenia niepożądana). Kłoda mocna, dopuszcza się brak wyrazistego kłębu, z mocnym grzbietem i silnie związanymi lędźwiami. Nerka proporcjonalnie długa, zad szeroki, łagodnie skośny lub prosty, dobrze umięśniony, z niezbyt niską nasadą ogona (rozłupany niepożądany). Klatka piersiowa szeroka i głęboka (niepożądana kogucia), łopatką dobrze umięśniona, pożądana ukośna, kłoda niepodkaszana, z

łagodnie wklęsłą słabizną. Kończyny prawidłowo skątowane, szerokie nadpęcia, stawy suche (lekka szpotawość, nie powodująca obniżonej jakości ruchu dopuszczona, postawa francuska – niepożądana). Kopyta proporcjonalne do masy ciała. Ruch – step energiczny, przekraczający, szeroki kłus, wydajny, obszerny. Konstytucja mocna. Maść gniada, ciemnogniada, skarogniada, kara. Dopuszcza się maść siwą, inne maści eliminują konia z hodowli. Pożądane wymiary w wieku około 3 lat:

klacze – 158 cm, 190 cm, 22,5 cm,

ogierzy – 160 cm, 190 cm, 23 cm.

7. Zasady wyboru klaczy do programu ochrony

Do programu mogą być zakwalifikowane klacze rasy śląskiej, wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, wpisane do głównej księgi stadnej koni rasy śląskiej, poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- 1) spełniają warunki wpisu do polskiej głównej księgi stadnej koni rasy śląskiej,
- 2) posiadają typ płciowy i rasowy oraz inne cechy charakterystyczne dla koni śląskich w tzw. „starym typie hodowlanym”, określone w programie ochrony,
- 3) charakteryzują się umaszczeniem i cechami budowy zgodnymi ze wzorcem rasy określonym w programie ochrony,
- 4) wykazują się zdrowiem, prawidłowym rozwojem i budową ciała,
- 5) uzyskały w ocenie pokroju w skali 100-punktowej co najmniej 76 pkt bonitacyjnych, w tym za typ rasowy co najmniej 13 pkt;
- 6) mają obowiązkowo określone markery genetyczne, na podstawie badań przeprowadzonych w upoważnionych laboratoriach, w celu kontroli pochodzenia ich potomstwa (dotyczy klaczy wpisanych do księgi od 1.01.2007 r.),
- 7) mają pisemne świadectwo pokrycia lub urodziły źrebię w ostatnich 12 miesiącach,
- 8) są stanowione tylko ogierem tej samej rasy, wskazanym przez podmiot prowadzący księgę, spełniającym warunki programu ochrony zawarte w pkt.: „Zasady wyboru ogierów dopuszczonych do krycia klaczy w programie ochrony”, po którym urodzone potomstwo również musi spełniać warunki rodowodowe uczestnictwa w programie ochrony.
- 9) pod względem rodowodowym spełniają następujące warunki:
 - rodzice klaczy muszą być rasy śląskiej, wpisani do polskiej głównej księgi stadnej, hodowli krajowej, urodzeni w Polsce,
 - muszą posiadać trzy pełne pokolenia przodków wpisanych do ksiąg (dotyczy nie kwalifikowania do programu klaczy, które mają przodka o nieznanym pochodzeniu w trzecim pokoleniu wstecznym, tzw. NN),
 - muszą pochodzić co najmniej od trzech pokoleń przodków wpisanych do ksiąg koni rasy śląskiej lub ras biorących udział w jej tworzeniu. Za rasy biorące udział w tworzeniu koni śląskich, przyjmuje się: konie oldenburskie (w starym typie hodowane w czystości rasy) i konie pełnej krwi angielskiej,
 - w II i III pokoleniu nie dopuszcza się koni innych ras poza wymienionymi wyżej,
 - liczba przodków pełnej krwi angielskiej w trzecim pokoleniu (8 przodków) jest ograniczona tylko do dwóch osobników.

8. Zasady wyboru ogierów dopuszczonych do krycia klaczy w programie ochrony

W programie ochrony mogą być użyte ogierzy, które:

- 1) spełniają warunki wpisu do polskiej głównej księgi stadnej koni śląskich, są rasy śląskiej, hodowli krajowej, urodzone w Polsce,
- 2) posiadają typ rasowy i płciowy oraz inne cechy charakterystyczne dla koni śląskich w tzw. „starym typie hodowlanym”, określony w programie ochrony,
- 3) charakteryzują się umaszczeniem i cechami budowy zgodnymi ze wzorcem rasy określonym w programie ochrony,
- 4) wykazują się zdrowiem, prawidłowym rozwojem i budową ciała,
- 5) są ocenione na minimum 78 pkt bonitacyjnych, w tym na minimum 13 pkt za typ,
- 6) mają obowiązkowo potwierdzone pochodzenie za pomocą markerów genetycznych określonych na podstawie badań przeprowadzonych w upoważnionych laboratoriach,
- 7) potomstwo urodzone po nich spełnia warunki rodowodowe uczestnictwa w programie ochrony,
- 8) są poddane ocenie wartości użytkowej według obowiązującego regulaminu Programu hodowlanego koni śląskich (Załącznik).

9. Metody hodowlane

9.1. Ocena rodowodu

Ocena jest przeprowadzana z uwzględnieniem przynależności rasowej przodków oraz ich wartości użytkowej. Zwraca się uwagę na obecność w rodowodzie osobników typowych dla rasy oraz stopień spokrewnienia przodków.

9.2. Ocena wzrostu, rozwoju, eksterieru i cech charakteru

Stopnie selekcji i cechy poddawane selekcji

Dla rasy śląskiej podmiot prowadzący księgę stadną prowadzi selekcję zgodnie z programem hodowlanym na następujące cechy: zdrowie, rozwój, przydatność rozplodową, charakter i temperament, maść, wykorzystanie paszy, wytrzymałość, dzielność sportowa, szczególnie w sporcie zaprzęgowym oraz wartość przodków.

Ogiery rasy śląskiej są poddawane selekcji na podstawie następujących cech:

- I. ocena źrebiąt – typ, budowa i rozwój, zdrowie, ruch,
- II. ocena roczniaków – typ, budowa i rozwój, zdrowie, ruch,
- III. ocena dwulatków – typ, budowa i rozwój, zdrowie, ruch,
- IV. ocena wartości użytkowej przeprowadzona zgodnie z obowiązującym „Programem hodowli koni rasy śląskiej” (Załącznik)

Klacz rasy śląskiej są poddawane selekcji na podstawie następujących cech:

- I. ocena źrebiąt – typ, budowa i rozwój, zdrowie, ruch,
- II. ocena roczniaków – typ, budowa i rozwój, zdrowie, ruch,
- III. ocena dwulatków – typ, budowa i rozwój, zdrowie, ruch,
- IV. ocena wartości użytkowej przeprowadzona zgodnie z obowiązującym „Programem hodowli koni rasy śląskiej” (Załącznik)

9.3. Ocena własnej wartości użytkowej

Ocena wartości użytkowej jest przeprowadzana zgodnie z przepisami obowiązującymi przy wpisie koni śląskich do księgi i obejmuje:

- ocenę rodowodu pod kątem wartości użytkowej i hodowlanej przodków,
- ocenę zdrowotności na podstawie oględzin i wyników badań lekarskich,

- ocenę budowy, na którą składa się wynik trzech pomiarów (wysokość w kłębie, obwód klatki piersiowej, obwód nadpęcia), ocena pokroju wyrażona w punktach bonitacyjnych w skali 100-punktowej, przy wpisie do księgi oraz po obowiązkowej weryfikacji po ukończeniu 5. roku życia,
- ocenę charakteru i temperamentu dokonaną na podstawie opinii upoważnionego inspektora ds. hodowli,
- wyniki własne konia i jego potomstwa uzyskiwane w próbach użytkowości, przeprowadzonych zgodnie z obowiązującym „Programem hodowli koni rasy śląskiej” (Załącznik):
 - a) stacjonarnej dla ogierów i polowej dla klaczy,
 - b) w próbach w sporcie jeździeckim.

Ogierzy rasy śląskiej wpisywane do ksiąg muszą z pozytywnym wynikiem ukończyć stacjonarną próbę zaprzegową.

9.4. Ocena użytkowości rozplodowej

1. Klacze – ocena efektywności rozrodczej i produktywności dokonywana jest na podstawie:

- wskaźników rozrodu,
- liczby żywo urodzonych źrebiąt,
- liczby źrebiąt odsadzonych.

2. Ogierzy – ocena efektywności rozrodczej i produktywności dokonywana jest na podstawie:

- jakości nasienia i skuteczności krycia,
- liczby żywo urodzonych źrebiąt,
- prawidłowości zachowań seksualnych (libido).

9.5. Ocena wartości hodowlanej

Ocena wartości hodowlanej ogierów i klaczy wykonywana jest na podstawie wartości przodków, wydajności własnej i potomstwa. Zaleca się podjęcie próby stworzenia indeksów selekcyjnych dla wartości hodowlanej w zakresie badanych cech.

9.6. Dobór zwierząt do kojarzeń

W populacji objętej programem ochrony należy stosować krycie naturalne. Klaczy nie wolno kryć ogierami blisko z nimi spokrewnionymi, czyli: ojcami, synami, braćmi, półbraćmi. Umiarkowany, kontrolowany chów krewniaczy poprzez skoncentrowanie prądów krwi może mieć znaczenie dla doskonalenia rasy. Należy dążyć do utrzymania zasłużonych rodów męskich oraz linii żeńskich.

Pierwsze zażebienie klaczy nie powinno mieć miejsca wcześniej niż przed ukończeniem przez nią 30. miesiąca życia.

9.7. Wykorzystanie materiału biologicznego

Powszechnie stosowany jest rozród naturalny, tzw. krycie z ręki. Dopuszcza się inseminację nasieniem świeżym lub schłodzonym. Inseminacja nasieniem mrożonym jest dozwolona wyłącznie w szczególnych przypadkach, po uzyskaniu pisemnej zgody Grupy Roboczej. Wykorzystanie zdeponowanego materiału biologicznego jest możliwe po uzyskaniu zgody podmiotu prowadzącego księgę oraz Instytutu Zootechniki PIB.

9.8. Kriokonserwacja materiału biologicznego

W celu zabezpieczenia ciągłości linii męskich i żeńskich, w uzasadnionych przypadkach materiał biologiczny może być gromadzony i przechowywany w postaci zamrożonego nasienia, pochodzącego od wytypowanych ogierów. Jeżeli zajdzie potrzeba, od wytypowanych dawczyń mogą być pobierane również zarodki w celu ich zamrożenia. Zdeponowany materiał będzie stanowił rezerwową pulę genów.

Materiał biologiczny koni rasy śląskiej objętych programem ochrony będzie zdeponowany i przechowywany w Banku Materiałów Biologicznych Instytutu Zootechniki PIB.

Ogierzy oraz klacze, od których będzie pozyskiwany, zamrażany i przechowywany materiał biologiczny typuje podmiot prowadzący księgę oraz Instytut.

10. Zasady organizacji realizacji programu ochrony

Programem ochrony zasobów genetycznych koni śląskich są obejmowane klacze wyłącznie hodowli krajowej, urodzone w Polsce, poddane ocenie wartości użytkowej zgodnie z obowiązującymi przepisami, które:

- spełniają warunki wpisu do polskiej głównej księgi stadnej koni rasy śląskiej,
- spełniają warunki określone w punkcie : „Zasady wyboru klaczy do programu ochrony”,
- są stanowione wyłącznie ogierami z listy ogierów, przedstawionej każdego roku w terminie do 28 lutego i opublikowanej na stronie internetowej Związku,
- nie mogą być kryte ogierami blisko z nimi spokrewnionymi, czyli: ojcami, synami, braćmi, półbraćmi,
- rodzą co najmniej dwa źrebięta w ciągu 5 lat uczestnictwa w programie (po ogierze spełniającym warunki programu ochrony), ocenione na co najmniej 14 pkt w 20-punktowej skali oceny źrebiąt i odchowują je do wieku co najmniej 2 miesięcy; z tym że pierwsze źrebię ma być urodzone w ciągu pierwszych 2 lat, a kolejne w ciągu 3 następujących lat uczestnictwa w programie.

Kwalifikacja klaczy do udziału w programie wykonywana jest przez Instytut na podstawie wniosku hodowcy/właściciela, zgodnie z obowiązującą procedurą kwalifikacji.

Przy rozpatrywaniu wniosku o uczestnictwo w programie ochrony, w oparciu o ocenę Związku, uwzględniane są również:

- warunki przyrodnicze ocenianego ośrodka,
- warunki stajenne (całe zaplecze, stajnie, wybiegi, pastwiska),
- warunki paszowe,
- formy użytkowania koni,
- możliwości zapewnienia prawidłowej opieki i nadzoru nad końmi.

Hodowca/właściciel koni rasy śląskiej uczestniczący w programie ochrony zobowiązany jest do utrzymywania co najmniej 3 klaczy tej rasy (stan średnioroczny) w przypadku realizacji PROW 2004–2006, oraz do utrzymywania co najmniej 2 klaczy tej rasy (stan średnioroczny) w przypadku realizacji PROW 2007–2013, wpisanych do księgi głównej i zakwalifikowanych do uczestnictwa w programie, w warunkach zgodnych z przepisami o dobrostanie zwierząt.

Klaczki muszą być poddawane ocenie wartości użytkowej wykonanej przez prowadzącego księgę, być użytkowane rozplodowo i rodzić wartościowe potomstwo.

W szczególnie uzasadnionych przypadkach, Instytut może podjąć decyzję o odstąpieniu od niektórych wymogów programu ochrony.

Instytut, corocznie prowadzi weryfikację koni zakwalifikowanych do udziału w programie pod kątem przestrzegania zasad w nim określonych. W przypadku stwierdzenia

nieprawidłowości w realizacji programu klacze, których te nieprawidłowości dotyczą, mogą zostać z niego wykluczone.

W pierwszej kolejności kwalifikowane są zwierzęta, które zgodnie z wytycznymi programu ochrony dla danej rasy są niezbędne do jego pełnej realizacji.

Program ochrony zasobów genetycznych koni rasy śląskiej realizowany jest przez:

- a) hodowcę/właściciela klaczy śląskich,
- b) Związek,
- c) Instytut.

Zasady współpracy IZ PIB i PZHK określa zawarte porozumienie. Zasady uczestnictwa hodowców w programie określa umowa zawarta pomiędzy hodowcą/właścicielem stada a Związkiem.

Dla wspomaganie realizacji programu realizatorzy będą podejmowali dodatkowe działania, takie jak:

- a) prowadzenie badań naukowych dotyczących charakterystyki populacji (szczegółowa charakterystyka biometryczna, etologiczna, kontrola stopnia spokrewnienia, dystansu genetycznego, badania grup krwi i innych markerów genetycznych);
- b) promocja walorów koni rasy śląskiej poprzez organizowanie i wspieranie wszelkich poczynań mających na celu rozpropagowanie hodowli tych koni;
- c) organizowanie wystaw hodowlanych (regionalnych i krajowych) i czempionatów;
- d) upowszechnianie wiedzy o populacji koni śląskich w środkach masowego przekazu (radio, telewizja), książkach, artykułach prasowych i in.

Podmioty zaangażowane w realizację programu będą w miarę możliwości podejmowały działania w celu pozyskania środków finansowych na jego realizację ze środków budżetowych, przeznaczonych na dotacje przedmiotowe dla podmiotów wykonujących zadania na rzecz rolnictwa, programów rolno-środowiskowych, projektów badawczych placówek naukowych oraz źródeł pozarządowych.

11. Nadzór i ocena efektywności realizacji programu ochrony

Nadzór nad realizacją programu ochrony zasobów genetycznych koni śląskich sprawuje Instytut. Grupa Robocza ds. ochrony zasobów genetycznych koni działając przy Instytucie okresowo dokonuje oceny efektywności działania programu poprzez analizę przebiegu realizacji jego celów, w szczególności w odniesieniu do:

- liczby klaczy objętych programem i liczby ogierów dopuszczonych do krycia w chronionej populacji (w cyklu rocznym),
- porównania pomiarów biometrycznych klaczy (w cyklu trzyletnim),
- porównania wyników prób dzielności klaczy i ogierów (w cyklu trzyletnim),
- badania jakości potomstwa zgodnie z 20-punktową skalą oceny (w cyklu rocznym).

Analiza jest wykonywana na podstawie danych przekazanych przez Związek.

Okresowa ocena wykonywana jest przez Grupę Roboczą w oparciu o analizę własną lub analizę, jaką przeprowadziła inna jednostka (na zlecenie Instytutu).

Załącznik - Ocena wartości użytkowej - regulamin próby dzielności

12. Piśmiennictwo

1. Budzyński M. (1971). Analiza porównawcza wskaźników ruchu ogierów typu pociągowego głównych grup regionalnych w Polsce. Roczn. Nauk. Roln. Ser. B, 93, 2.

2. Budzyński M., Słomka Z., Sołtys L. (1982). Efekty heterozji wskaźników biometrycznych u koni śląskich pochodzących z kojarzeń międzyrasowych. Przegląd Nauk. Liter. Zoot. PWN, 28, z. 1-2.
3. Budzyński M., Sołtys L., Słomka Z. (1991). Pobudliwość nerwowa koni śląskich. Ann. Univ. Mariae Curie - Skłodowska, sectio EE, vol. IX, 14.
4. Detkens S. (1961). Koń śląski. Wyd. Inst. Zoot, 131, Kraków.
5. Gągarowski R. (1972). Zadania i kierunki hodowli koni w Polsce, Koń Polski, 3.
6. Gniazdowski J. (1967). Hodowla koni śląskich w sektorze państwowym, Koń Polski, 3.
7. Księga stadna koni śląskich. (1961, 1966, 1971). I, II, III, PZHK, Warszawa.
8. Lawin J., Jaszczyńska M., Tomczyk-Wrona I., Cześnik E. (2004). Program hodowlany ochrony zasobów genetycznych koni rasy śląskiej.
9. Prawocheński R.: (1953). Koń śląski. Roczn. Nauk Roln. Ser. B, 66, 2.

Opracowanie:

Janusz Lawin

Iwona Tomczyk-Wrona

Ewelina Cześnik

Projekt programu został przyjęty przez Grupę Roboczą ds. ochrony zasobów genetycznych koni, działającą przy Instytucie Zootechniki PIB oraz Radę Naukową Instytutu Zootechniki PIB w dniu 15 grudnia 2009 roku.

Akceptuję:

prof. dr hab. Jędrzej Krupiński

Dyrektor Instytutu Zootechniki PIB